

НА ДОПОМОГУ ВИКЛАДАЧЕВІ ІСТОРІЇ

Роман ХАРКОВЕНКО

кандидат історичних наук,
доцент кафедри мистецтвознавчої експертизи,
Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
(Київ, Україна), kredo3@ukr.net
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3447-1391>

Порівняльний аналіз пам'яткоохоронного законодавства Польщі та України

DOI: <https://doi.org/10.15407/10.15407/uhj2022.03.205>

УДК: 340.5:719](438:477)

Анотація. Мета дослідження – висвітлити та порівняти особливості пам'яткоохоронного законодавства Польщі та України. **Методологія** полягає у застосуванні методів історизму, системності, загальнонаукових методів логіки, компаративного аналізу, спеціально-історичних методів (історіографічного аналізу, ретроспективного аналізу, хронології, історико-системний, історико-генетичний, порівняльно-історичний). **Наукова новизна.** З'ясовано історичні витоки та чинники формування пам'яткоохоронного законодавства Польщі та України, питання культурної політики та збереження національної спадщини. **Висновки.** Проаналізовано польський пам'яткоохоронний досвід, який слід узяти до уваги в Україні для оптимізації організаційно-управлінської структури, але за умови врахування власних національних та ментальних особливостей: перетворення Державної служби охорони культурної спадщини України та Державної інспекції культурної спадщини України у функціональний підрозділ Міністерства культури та інформаційної політики України, який матиме вертикально-інтегровану структуру зі структурними підрозділами на рівні обласних і районних адміністрацій; подальша інтеграція на адміністративному рівні державного управління у сфері охорони культурної спадщини; розробка системи і методології підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для наукової, проектної й виробничої діяльності в пам'яткоохоронній галузі; створення Міжнародного центру з підвищення кваліфікації та обміну досвідом у сфері охорони культурної спадщини; реалізація навчальних та інформаційних програм для зазначеної галузі. З'ясовано, що у сфері охорони культурної спадщини України накопичилося достатньо питань, які необхідно вирішувати. Це потребує політичної волі керівництва держави, побудови чіткої вертикалі органів управління пам'яткоохоронною галуззю, компетентності державних службовців у вказаній сфері та пам'яткоохоронців, а також збалансування законодавчої бази (врегулювання всіх нормативно-правових актів).

Ключові слова: культурна спадщина, пам'яткоохоронна галузь, культурна політика, пам'ятка культурної спадщини, об'єкт культурної спадщини.

Звернення до досвіду країн Європейського Союзу щодо обліку, охорони, збереження та використання об'єктів культурної спадщини надає можливість повніше та

реальніше оцінювати стан справ у цій сфері в Україні, визначити напрямлення та засоби підвищення ефективності діяльності відповідних державних структур із урахуванням національної специфіки, що історично склалася. При цьому важливим є цілісне сприйняття зарубіжної управлінської практики, виявлення як загального у цьому досвіді, так й особливого, детермінованого умовами і традиціями окремої держави.

Правову природу Концепції всесвітньої культурної та природної спадщини людства, її формування й тенденції розвитку в міжнародному праві, а також співвідношення з Концепцією загальної спадщини людства розкрила О.Мельничук¹. Авторка здійснила аналіз теоретичних і нормативно-правових основ статусу всесвітньої культурної та природної спадщини на рівні міжнародного права². Становлять інтерес дослідження вітчизняного фахівця В.Акуленка, в яких дається оцінка загальним проблемам законодавства України у сфері охорони культурної спадщини, а також вивчено питання діяльності міжнародних організацій та визначено шляхів й рекомендації щодо вдосконалення пам'яткоохоронного законодавства України. Автор у своїх працях розкрив питання становлення історії пам'яткоохоронної справи України, визначив необхідність урегулювання термінологічного інструментарію галузі, ввів до наукового обігу ряд нормативних актів різного рівня обов'язковості ЮНЕСКО, Ради Європи тощо³.

У працях П.Тронька та Я.Верменич надається наукове осмислення всієї структури сфери охорони культурної спадщини, її механізмів, а також пам'яткознавства як фундаменту для історичної урбаністики, аналізується проблематика історичних міст та популяризуються наукові знання про історичне міське середовище, акцентується вболівання про історичні міста, збереження яких є невід'ємною складовою частиною регіональної політики і сучасного містобудування. При цьому неодноразово підкреслюється потреба створення ефективних державних механізмів охорони та захисту культурної спадщини й наголошується на необхідності ефективного обліку пам'яток⁴.

Становленню пам'яткоохоронної справи України присвячено розвідки С.Кота⁵, В.Горбика⁶, Г.Денисенко⁷, які розглядають питання охорони культурної спадщини різних періодів історії України, розкривають основні завдання та повноваження центральних органів влади й місцевого самоврядування в аспекті їх визначальної ролі в реалізації державної політики у цій сфері.

Крім того, достатньо предметними є такі праці В.Горбика: «Пам'ятки України: проблеми збереження і дослідження», «Місце історико-культурної спадщини в духовному розвитку сучасної України»⁸. Водночас у працях «Діяльність державних інституцій і громадських організацій з охорони культурної спадщини: історія, теорія, практика», «Зарубіжний досвід збереження пам'яток історії та культури і його

¹ Мельничук О.І. Всесвітня культурна та природна спадщина як складова концепції загальної спадщини людства // Право України. – 2003. – №12. – С.93–97.

² Мельничук О.І. Міжнародно-правовий статус всесвітньої культурної і природної спадщини. – К., 2008. – 288 с.

³ Акуленко В.І. Реституція культурних цінностей в правовому полі Пакта Рериха // Рериховское наследие: Труды междунар. науч.-практ. конф.: Т.1. – Санкт-Петербург, 2002. – С.12–14.

⁴ Тронько П., Верменич Я. Історичне місто як культурна цінність і об'єкт пам'яткоохорони // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика. – Вип.15. – К., 2009. – С.171–183; *Іх же*. Історичні міста в системі пам'яткоохоронної діяльності та регіонально-історичних досліджень // Спеціальні історичні дисципліни. – Вип.4. – К., 2000. – С.355–369.

⁵ Кот С.І. Про стан збереження культурної спадщини України (Інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань «Стан, проблеми та перспективи охорони культурної спадщини в Україні», 18 квітня 2018 р.). – К., 2018. – 42 с.

⁶ Горбик В.О., Денисенко Г.Г. «Звід пам'яток історії та культури України» у дослідженні і охорони культурної спадщини: досвід, проблеми, перспективи. – К., 2012. – 192 с.

⁷ Денисенко Г.Г., Денисенко О.А. «Звід пам'яток історії та культури»: реалізація проекту в пострадянських державах // Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень. – Вип.9. – К., 2014. – С.372–382.

⁸ Горбик В.О., Бурдоносова Т.І. Зарубіжний досвід збереження пам'яток історії та культури і його використання в Україні // Київська старовина. – 1996. – №4/5. – С.134–146.

використання в Україні» автор розглядає основні напрями діяльності громадських організацій з охорони культурної спадщини міста Києва, зарубіжний досвід щодо збереження пам'яток історії та культури і його використання в Україні.

У контексті діяльності міжнародних організацій і збереження археологічної спадщини варто розглянути праці О.Титової «Деякі проблемні питання обліку пам'яток культурної спадщини в Україні», «Деякі принципи охорони археологічної спадщини», «Звітно-виборчі збори Українського комітету ІКОМОС», які стосуються діяльності Українського комітету ІКОМОС, Центру пам'яткознавства НАН України, принципів охорони археологічної спадщини та її ролі в сучасному українському суспільстві, правовій охороні культурної спадщини⁹. Проблеми збереження історико-архітектурної спадщини зі врахуванням положень Вашингтонської хартії (1987 р.) висвітлюються у статтях В.Єгорова¹⁰, О.Косаревського¹¹. Всебічний комплексний аналіз стратегії співробітництва ЮНЕСКО й України у сфері охорони та збереження культурної спадщини знайшов відображення в доробку В.Литовченко¹².

Становить інтерес з погляду імплементації ефективної пам'яткоохоронної діяльності міжнародний досвід. Так, А.Філатов розглядав зарубіжний досвід у галузі охорони пам'яток¹³. Фахівець виявив характерні особливості державних систем охорони об'єктів культури у країнах Європейського Союзу. З'ясовано, що досить ефективним є законодавство про захист об'єктів культури¹⁴. Проте автор не аналізує відповідні закони та підзаконні акти. О.Надилова у своїй дисертації на прикладі Франції предметно дослідила роль і значення державних та громадських організацій у сфері охорони культурної спадщини¹⁵.

Проте, попри численні напрацювання, недостатньо висвітлено особливості пам'яткоохоронного законодавства Польщі та України. Зокрема в Польщі, як і в інших посткомуністичних країнах, у свій час постали складні проблеми у сфері збереження та охорони культурної спадщини: застаріле законодавство й система управління; обмежені можливості державного фінансування, відсутність стимулів для активізації нових його джерел; брак персоналу для моніторингу та спеціалістів для управління в державних установах культури; неефективне використання культурної спадщини; недотримання чинного законодавства, ігнорування деяких законодавчих норм через те, що санкції та штрафи за їх порушення були не надто суворими¹⁶.

Загалом правовий досвід Польщі в пам'яткоохоронній сфері має тривалу історію. 31 жовтня 1918 р. тогочасне керівництво держави – Регентська рада Польського Королівства – видало декрет про опіку над пам'ятками мистецтва та культури, що набув чинності вже 8 листопада того року¹⁷. Документ було анульовано з виходом

⁹ Титова О.М. Звітно-виборчі збори українського комітету ICOMOS // Вісник Українського комітету ICOMOS. – 2007. – №1. – С.6–11.

¹⁰ Егоров В.Л. Развитие и становление понятия «памятник истории» // История СССР. – 1988. – №1. – С.100–106.

¹¹ Косаревский А.И. Охране памятников – системный подход // Строительство и архитектура. – 1987. – №11. – С.20–21.

¹² Литовченко В.В. Роль ЮНЕСКО в охороні та збереженні культурної спадщини в Україні (1954–2010 рр.): Дис. ... канд. іст. наук. – К., 2014. – 242 с.

¹³ Філатов А.И. Зарубежный опыт государственного управления охраной культурного наследия // Историческое наследие Крыма. – 2003. – №1. – С.16–23, 31–36.

¹⁴ Філатов А. Зарубіжний досвід державного управління охороною культурної спадщини // Вісник УАДУ. – 2000. – №1. – С.39–45.

¹⁵ Надилова О.В. Діяльність державних і громадських організацій Франції по збереженню культурної спадщини (1991–2004 рр.): Автореф. дис. ... канд. іст. наук. – К., 2009. – 19 с.

¹⁶ Прокопенко Л., Гевель К. Досвід державного управління у сфері збереження культурної спадщини в країнах ЄС // Державне управління та місцеве самоврядування. – Вип.1 (12). – Дніпропетровськ, 2012. – С.57–65.

¹⁷ Dekret Rady Regencyjnej. O opiece nad zabytkami sztuki i kultury [Електронний ресурс]: <http://dziennikustaw.gov.pl/du/1918/s/16/36/1>

розпорядження президента II Речіпосполитої від 6 березня 1928 р. «Про опіку над пам'ятками»¹⁸. Воно містило 47 статей, в яких регламентувалися питання охорони, використання, права власності, передбачались окремі покарання при неналежному збереженні чи використанні пам'ятки тощо. Це розпорядження втратило силу з виходом ухваленого сеймом Польської Народної Республіки закону від 15 лютого 1962 р. «Про охорону надбань культури»¹⁹. Замість терміна «пам'ятки» новий нормативний акт запроваджував «надбання культури», а замість поняття «опіка» – «охорона», що відображено вже у самій його назві. В попередньо оголошеній назві закону містилося ще словосполучення «і про музеї», проте в редакції, що набула чинності 21 травня 1962 р., вони відсутні.

Окремими розпорядженнями міністра культури визначалися засади організації воєводських відділів служби охорони пам'яток, умови використання нерухомих пам'яток та порядок надання дотацій з державного бюджету їх користувачам для здійснення ремонтних робіт та охоронних заходів²⁰, а також порядок ведення реєстру пам'яток²¹.

Сьогодні основним правовим актом щодо охорони культурної спадщини в Польщі є закон «Про охорону пам'яток та опіку над пам'ятками» від 23 липня 2003 р.²² Зміст його відображає як польський законодавчий досвід, так і загальноєвропейські стандарти в пам'яткоохоронній сфері. Істотні норми в галузі охорони пам'яток архітектури також включені до законодавства у сфері будівництва. Положення закону визначають окремі випадки, коли регулятивні норми збереження пам'яток мають переваги над регулятивними нормами ведення будівництва²³.

Новий закон чітко розмежує поняття «охорона пам'яток» та «опіка над пам'ятками». Перше є предметом діяльності органів публічної адміністрації, а друге – власників пам'ятки. Опіка в українському трактуванні – це, власне, опікування й догляд, а пол. «zabytki» – відповідають українському терміну «пам'ятки». Ця термінологія використовується у законі та інших нормативно-правових актах. І увага держави приділяється в однаковій мірі як охороні, так й опіці пам'яток.

Для порівняння, закон України «Про охорону культурної спадщини» №1805-III від 8 червня 2000 р.²⁴ чітко трактує поняття «культурна спадщина», «об'єкт культурної спадщини», «пам'ятка», «охорона культурної спадщини» тощо. Необхідно зазначити, що у законі Української РСР «Про охорону і використання пам'ятників історії та культури» (1978 р.)²⁵ поняття «пам'ятка» (об'єкт культурної спадщини, який занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України) не було. Натомість використовувався термін «пам'ятник», що ми бачимо, власне, із назви радянського акта. Крім того, в українському пам'яткоохоронному законодавстві всі об'єкти культурної спадщини незалежно від виду (археологічні, історичні, об'єкти

¹⁸ Oopiecznadzabytkami [Електронний ресурс]: www.prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19280290265

¹⁹ O ochronie dóbr kultury [Електронний ресурс]: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19620100048/O/D19620048.pdf>

²⁰ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 6 września 2000 r. [Електронний ресурс]: <http://dziennikustaw.gov.pl/DU/2000/s/86/964>

²¹ W sprawie prowadzenia rejestru zabytkow i centralnej ewidencji dobr kultury. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 6 wrzesnia 2000 r. [Електронний ресурс]: www.prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20000860965

²² O ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. [Електронний ресурс]: <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2003/s/162/1568>

²³ W sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy. Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 sierpnia 2006 r. [Електронний ресурс]: <http://dziennikustaw.gov.pl/du/2006/s/156/1118>

²⁴ Про охорону культурної спадщини: Закон України від 08.06.2000 р. №1805-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – №39. – С.333.

²⁵ Про охорону і використання пам'ятників історії та культури: Закон Української РСР від 13.07.1978 р., №3600-IX // Відомості Верховної Ради. – 1978. – №30. – С.426.

монументального мистецтва, об'єкти архітектури та містобудування, об'єкти садово-паркового мистецтва, ландшафтні, об'єкти науки і техніки) вважаються саме об'єктами культурної спадщини, а у законодавстві радянської України використовувалося поняття «пам'ятник історії та культури».

Що стосується опіки, то відповідно до ст. 5 польського закону, вона покладається на власників об'єктів, які повинні забезпечити: наукове вивчення і документування пам'ятки; проведення консерваційних, реставраційних та будівельних робіт; збереження і підтримання пам'ятки та її оточення в найкращому стані; використання пам'ятки у спосіб, що забезпечує збереження її цінності; сприяння популяризації та поширенню інформації про пам'ятку, її історичне та культурне значення.

На відміну від українського законодавства, серед норм польського чинного закону відсутнє поняття «культурна спадщина». Термін у формі «національна спадщина» фігурує лише в назвах деяких установ – Міністерство культури і національної спадщини, Інститут національної спадщини й державних посадових осіб Республіки Польща – міністр культури та національної спадщини.

Поняття «культурна спадщина» визначається Конвенцією про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини²⁶, прийнятою на 17-й Генеральній асамблеї ЮНЕСКО, яка відбулася в Парижі 1972 р. Документ вступив у силу 17 грудня 1975 р. На сьогодні ратифікований 193 державами, у тому числі Польщею (1976 р.)²⁷ та Україною (1988 р.)²⁸. Термін «культурна спадщина» продовжує вживатися й у польському пам'яткознавстві. Зокрема це поняття визначено Я.Прушинським у монографії «Спадщина культури Польщі»²⁹.

Близький термін «надбання культури» фігурував також у статтях попереднього польського закону «Про охорону надбань культури» (1962 р.). Польські пам'яткознавці у своїх студіях (зокрема Я.Слугоцький) порівнюють термінологічний апарат чинного та закону «Про охорону надбань культури» (1962 р.) і доводять беззаперечні переваги нового акта³⁰.

Конституція Польщі (1997 р.) теж використовує термін «надбання культури», зокрема у ст. 6 та 73: «Польська Республіка створює умови для поширення і рівного доступу до надбань культури, яка є джерелом ідентичності польського народу, його існування та розвитку» (ст. 6, п. 1); «Кожному гарантується свобода художньої творчості, наукових досліджень, а також оприлюднення їх результатів, свобода навчання, а також свобода користування надбаннями культури» (ст. 73)³¹.

Закон Польщі, замість термінів «надбання культури» і «культурна спадщина», визначених Конвенцією ЮНЕСКО (1972 р.), послуговується поняттям «пам'ятка». П. 1 ст. 3 визначає зміст поняття «пам'ятка» як «нерухомий або рухомий предмет, його частина чи поєднання частин, які є творінням людини або пов'язані з її діяльністю та є свідченням минулої епохи або подій, збереження яких викликано інтересами суспільства з урахуванням їх історичної, художньої чи наукової цінності».

²⁶ Конвенція «Про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини» 1972 р. [Електронний ресурс]: <http://search.ligazakon>

²⁷ Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji [Електронний ресурс]: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id>

²⁸ Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини // Указ Президії Верховної Ради УРСР №6673-ХІ від 04.10.88 [Електронний ресурс]: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089

²⁹ Pruszyński J. Dziedzictwo kultury Polski: jego straty i ochrona prawna. – Т.1. – Kraków, 2001. – S.50.

³⁰ Slugocki J. Próby doprecyzowania pojęć prawnych na przykładzie ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami [Електронний ресурс]: http://www.wuwr.com.pl/upfiles/onlineTexts/boc_ksiega_52_slugocki.pdf

³¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. [Електронний ресурс]: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>

Закон Польщі містить детальний перелік видів пам'яток, що підлягають охороні та опіці, незалежно від стану їх збереженості. Класифікація проводиться за трьома базовими групами: нерухомі, рухомі та археологічні об'єкти спадщини.

Ст. 3 закону Польщі визначає зміст основних понять, зокрема, згідно із п. 2 ст. 3, «нерухома пам'ятка» – це споруда (нерухомість), її частина або ансамбль споруд; згідно із п. 3, «рухома пам'ятка» – це рухомий предмет, його частина або сукупність рухомих предметів; згідно з п. 4, «археологічна пам'ятка» – це нерухома пам'ятка, яка являє собою поверхневі, підземні або підводні залишки існування і діяльності людини, що складається з культурних шарів та продуктів (витворів), або їх слідів, що знаходяться в ній, або рухома пам'ятка, яка є цим продуктом (витвором). Закон Польщі містить також тлумачення інших пам'яткознавчих термінів. Так, відповідно до п. 13 ст. 3, «історичний ансамбль будівель» – це поєднана у просторі група споруд, що вирізняється своєю архітектурною формою, стилем, застосованими матеріалами, функцією, часом створення або у зв'язку з історичними подіями; за п. 14, «культурний ландшафт» – ландшафт, що включає елементи природи та продукти цивілізації, історично сформовані внаслідок природних чинників та діяльності людини; відповідно до п. 15, «оточення» – територія навколо або біля пам'ятки, рішення про включення до реєстру якого має своєю ціллю захистити візуальну цінність об'єкта, а також зберегти його від зовнішніх шкідливих факторів.

У ст. 6 закону Польщі (§1, п. 1), до категорії нерухомих пам'яток віднесено: культурні ландшафти, комплекси міських та сільських будівель та архітектурні ансамблі, витвори будівництва і архітектури; витвори оборонного будівництва; технічні об'єкти, в тому числі копальні, заводи, електростанції та інші промислові споруди; кладовища; парки, сади та інші форми висадженої зелені; пам'ятні місця, пов'язані з історичними подіями або діяльністю видатних особистостей чи організацій.

Пам'ятками археології, згідно з п. 3 ст. 6, є збережені території передісторичних та історичних поселень, могильники, кургани і релікти господарчої, релігійної або мистецької діяльності. Охороні можуть також підлягати географічні назви, історичні або традиційні назви містобудівних та архітектурних об'єктів і населених пунктів (ст. 6, п. 2)³². Закон Польщі постійно оновлюється та вдосконалюється змінами і доповненнями³³.

Зіставимо польське та українське пам'яткоохоронне законодавство. Отже, згідно зі ст. 2 закону України, за типами об'єкти культурної спадщини поділяються на:

- споруди (витвори) – твори архітектури та інженерного мистецтва, твори монументальної скульптури та монументального малярства, археологічні об'єкти, печери з наявними свідченнями життєдіяльності людини, будівлі або приміщення в них, що зберегли автентичні свідчення про визначні історичні події, життя та діяльність відомих осіб;
- комплекси (ансамблі) – топографічно визначені сукупності окремих або поєднаних між собою об'єктів культурної спадщини;
- визначні місця – зони або ландшафти, природно-антропогенні витвори, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду.

³² О zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o ochronie przyrody. Ustawa z dnia 3 stycznia 2018 r. [Електронний ресурс]: <http://www.dziennikustaw.gov.pl/du/2018/10/1>

³³ О zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o museach. Ustawa z dnia 4 listopada 2016 r. [Електронний ресурс]: <http://www.dziennikustaw.gov.pl/du/2016/1887/1>

За видами об'єкти культурної спадщини поділяються на:

– археологічні – рештки життєдіяльності людини (нерухомі об'єкти культурної спадщини: городища, кургани, залишки стародавніх поселень, стоянок, укріплень, військових таборів, виробництв, іригаційних споруд, шляхів, могильники, культові місця та споруди, їх залишки чи руїни, мегаліти, печери, наскельні зображення, ділянки історичного культурного шару, поля давніх битв, а також пов'язані з ними рухомі предмети), що містяться під землею поверхнею та під водою і є невідтворним джерелом інформації про зародження і розвиток цивілізації;

– історичні – будинки, споруди, їх комплекси (ансамблі), окремі поховання та некрополі, місця масових поховань померлих та померлих (загиблих) військово-службовців (у тому числі іноземців), які загинули у війнах, внаслідок депортації та політичних репресій на території України, місця бойових дій, місця загибелі бойових кораблів, морських та річкових суден, у тому числі із залишками бойової техніки, озброєння, амуніції тощо, визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, з життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів;

– об'єкти монументального мистецтва – твори образотворчого мистецтва: як самостійні (окремі), так і ті, що пов'язані з архітектурними, археологічними чи іншими пам'ятками або з утворюваними ними комплексами (ансамблями);

– об'єкти архітектури та містобудування – окремі архітектурні споруди, а також пов'язані з ними твори монументального, декоративного та образотворчого мистецтва, які характеризуються відзнаками певної культури, епохи, певних стилів, традицій або авторів; природно-архітектурні комплекси (ансамблі), історичні центри, вулиці, квартали, площі, залишки давнього розпланування та забудови, що є носієм певних містобудівних ідей;

– об'єкти садово-паркового мистецтва – поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами;

– ландшафтні – природні території, які мають історичну цінність;

– об'єкти науки і техніки – унікальні промислові, виробничі, науково-виробничі, інженерні, інженерно-транспортні, видобувні об'єкти, що визначають рівень розвитку науки і техніки певної епохи, певних наукових напрямів або промислових галузей.

Закон України, починаючи з 2000 р. (часу його ухвалення) постійно оновлюється та вдосконалюється.

Система державного управління у сфері охорони культурної спадщини в Польщі зазнала значних змін за останні десятиліття. Реалізація завдань, спрямованих на забезпечення постійного збереження пам'яток у найкращому стані є головним змістом діяльності органів охорони пам'яток. Відповідно до ст. 89 закону Польщі, до головних повноважних осіб у цій сфері належать:

– міністр, відповідальний за культуру та охорону національної спадщини, від його імені завдання у цій сфері виконує генеральний хранитель пам'яток;

– воевода, від його імені виконує завдання в цій галузі воеводський хранитель.

Усі питання культурної спадщини в Польщі перебувають у віданні Міністерства культури і національної спадщини та управління територіального хранителя пам'яток. У складі відомства діють департамент культурної спадщини та департамент охорони пам'яток.

Безпосередньо завдання організації охорони пам'яток й опіки над ними покладено на генерального хранителя пам'яток, який, згідно із законом Польщі, є державним секретарем або заступником державного секретаря Міністерства культури і національної спадщини Польщі.

На місцевому рівні за охорону пам'яток відповідає воєводський хранитель пам'яток. У своїй діяльності він спирається на воєводську службу охорони пам'яток. Як бачимо, більша частина повноважень управління сферою охорони культурної спадщини в Польщі віддана на місцевий рівень. Тобто, зобов'язання і права місцевих органів влади в Польщі щодо збереження пам'яток культурної спадщини не просто прописані у законі Польщі, а реально діють та впроваджуються в життя.

Всі практичні заходи стосовно робіт з дослідження, фіксації та збереження об'єктів культурної спадщини перебувають у віданні органів місцевого самоврядування і забезпечуються законом Польщі «Про самоврядування воєводства». Необхідно зазначити, що зміст цього закону, зокрема, п. 7 ст. 11 містить поняття «культурна спадщина». В ній визначається серед основних цілей стратегії розвитку воєводства і «сприяння розвитку культури, а також здійснення опіки над культурною спадщиною та її раціональним використанням»³⁴.

Важливою установою, що опікується пам'ятками на загальнодержавному рівні, є Національний інститут спадщини (аналог Українського державного інституту культурної спадщини)³⁵. Він підпорядковується Міністерству культури Польщі, а його місію визначено так: «Створити основу для забезпечення сталого збереження спадщини, збираючи і поширюючи знання про пам'ятки, запровадити стандарти для їх збереження та охорони, а також формувати суспільну обізнаність з метою збереження культурної спадщини Польщі для майбутніх поколінь»³⁶.

Законом України (розд. II «Управління охороною культурної спадщини») визначено, що державне управління у сфері охорони культурної спадщини покладається на Кабінет Міністрів України та спеціально вповноважені органи охорони культурної спадщини.

В Україні державне управління й контроль у сфері охорони культурної спадщини покладаються на центральні органи виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини (Державна служба охорони культурної спадщини України, Державна інспекція культурної спадщини України); органи охорони культурної спадщини обласних, Київської міської державних адміністрацій, районних державних адміністрацій; органи охорони культурної спадщини місцевого самоврядування. На рівні регіональної влади питання, пов'язані з охороною культурної спадщини, належать до компетенції управлінь культури обласних державних адміністрацій та частково управлінь архітектури та містобудування.

Пам'яткоохоронні акценти дуже важливі для України в контексті децентралізації, яка в нас поки що порушує баланс охорони пам'яток культурної спадщини, що був раніше. Тому тут потрібно на законодавчому рівні відпрацювати дієвий механізм охорони пам'яток у реаліях сьогодення.

Важлива роль у сфері охорони культурної спадщини відведена Українському державному інституту культурної спадщини. Це культурно-просвітницька установа, що належить до сфери управління Міністерства культури та інформаційної політики України, заснована на державній формі власності. Метою інституту є охорона, збереження й популяризація культурних надбань і цінностей.

Розглянемо форми охорони пам'яток у Польщі. На нашу думку, цей досвід досить цікавий. Ст. 7 польського закону визначає їх так: занесення до реєстру пам'яток; визнання «пам'яткою історії»; створення культурного парку; встановлення охорони на місцевому рівні господарювання.

³⁴ O samorządzie województwa. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. [Електронний ресурс]: <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.aspx?id=WDU19980910576>

³⁵ Narodowy Instytut Dziedzictwa. [Електронний ресурс]: https://www.nid.pl/pl/O_NID

³⁶ Misja Narodowego Instytutu Dziedzictwa [Електронний ресурс]: https://www.nid.pl/pl/O_NID/Misja_instytutu/

Додатково до наявних із 2003 р. форм охорони пам'яток нещодавно запроваджено нову – занесення до реєстру скарбів спадщини (п. 1а), але це стосується лише рухомих пам'яток, що мають особливу культурну цінність для держави. Розпорядженням міністра культури й національної спадщини від 28 квітня 2017 р. було закріплено порядок внесення пам'яток до вказаного реєстру³⁷.

Отже для нерухомих пам'яток встановлено чотири згаданих форми охорони. Найбільш поширена – внесення до реєстру пам'яток. Його створено згідно з розпорядженням президента Польщі від 6 березня 1928 р. «Про опіку над пам'ятками» та функціонує впродовж десятиліть на основі незмінних принципів. Внесення окремого об'єкта до реєстру є кульмінацією адміністративної процедури, якій передують тривала підготовча робота.

Крім закону Польщі правовою основою функціонування реєстру є видані на його підставі підзаконні акти, а також розпорядження міністра культури й національної спадщини від 26 травня 2011 р. у справі ведення реєстру пам'яток, загальнонаціонального, воєводського і гмінного обліку пам'яток, а також національного списку пам'яток, викрадених або незаконно вивезених за кордон³⁸.

Пам'ятка культурної спадщини заноситься до реєстру на підставі рішення, виданого воєводським хранителем пам'яток за зверненням її власника або постійного користувача землі, на якій знаходиться об'єкт. За відсутності заперечень або зауважень рішення воєводського хранителя набирає правової сили. Після цього пам'ятка отримує номер у реєстрі відповідно до поточного запису у книзі реєстру пам'яток³⁹.

Реєстр Польщі ведеться у формі книг, позначених літерами: «А» – для нерухомих, «В» – для рухомих, «С» – для археологічних пам'яток. Інформація про пам'ятку включає: назву, час її створення, номер у реєстрі та дату внесення в нього⁴⁰. На сьогодні реєстр містить загалом 71 041 нерухому пам'ятку в усіх воєводствах країни⁴¹. Стосовно археологічних пам'яток, то їх внесено 7628 (також локалізовані на території всієї Польщі). Найбільша їх кількість знаходиться в Нижньосилезькому воєводстві – 1469⁴².

Інформація щодо місцезнаходження об'єктів культурної спадщини, які знаходяться під охороною і вписані до книг «А» і «С» реєстру, опрацьована на підставі рішень, надісланих до Національного інституту спадщини від воєводського хранителя пам'яток і доступна на порталі, адміністрованому вказаним інститутом⁴³.

Пам'ятка культурної спадщини, занесена до реєстру, яка була знищена в тій мірі, в якій вона втрачає історичну, художню чи наукову цінність або значення якої було покладено в основу рішення про занесення її до реєстру пам'яток, не підтверджене новими висновками, може бути вилучена з реєстру⁴⁴. Він постійно оновлюється та оприлюднюється на веб-сайті Національного інституту спадщини.

³⁷ W sprawie Listy Skarbów Dziedzictwa. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 kwietnia 2017 r. [Електронний ресурс]: <http://dziennikustaw.gov.pl/DU/2017/928/1>

³⁸ W sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem [Електронний ресурс]: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20111130661>

³⁹ Raport o stanie zachowania zabytków w Polsce 2017 [Електронний ресурс]: https://nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/

⁴⁰ Zabytki Województwa Dolnośląskie [Електронний ресурс]: https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/stan%20na%2030.06.2018/DLN-rej.pdf

⁴¹ Zabytki w Polsce [Електронний ресурс]: https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-nieruchomych/

⁴² Zabytki archeologiczne w Polsce [Електронний ресурс]: https://www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/zestawienia-zabytkow-archeologicznych

⁴³ Mapy zabytkow [Електронний ресурс]: <http://mapy.zabytek.gov.pl>

⁴⁴ Rejestr-zabytkow [Електронний ресурс]: www.nid.pl/pl/Informacje_ogolne/Zabytki_w_Polsce/rejestr-zabytkow/

У Польщі створено 35 культурних парків на території 13 воєводств, найбільше – у Нижньосилезькому (6 парків). Крім того, 14 пам'яток культурної спадщини охороняються додатково міжнародними нормами захисту, їх визнано світовим надбанням та внесено у Список усесвітньої культурної і природної спадщини ЮНЕСКО, ще 5 – до Попереднього списку об'єктів усесвітньої спадщини ЮНЕСКО⁴⁵.

Відповідно до закону України, «об'єкти культурної спадщини, незалежно від форм власності, відповідно до їхньої археологічної, естетичної, етнологічної, історичної, мистецької, наукової чи художньої цінності підлягають реєстрації шляхом внесення до реєстру України за категоріями національного та місцевого значення пам'ятки. Зі внесенням до реєстру на об'єкт культурної спадщини, на всі його складові елементи поширюється правовий статус пам'ятки».

Для занесення об'єкта культурної спадщини до реєстру України необхідно подати до Міністерства культури та інформаційної політики України, як центрального органу у сфері охорони культурної спадщини, облікову картку, акт технічного стану, коротку історичну довідку та фотофіксацію сучасного стану об'єкта (раніше потрібно було надати ще й довідку про майнову цінність об'єкта). Інші складові облікової документації на пам'ятку складаються після внесення її до реєстру й на основі більш поглиблених досліджень (паспорт та вкопювання з генплану).

Занесення об'єктів культурної спадщини до реєстру України та внесення змін до нього провадяться за постановою уряду за поданням центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини – для пам'яток національного значення; або за рішенням центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини за поданням відповідних органів охорони культурної спадщини, або за поданням Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, інших громадських організацій, до статутних завдань яких входить питання охорони культурної спадщини – для пам'яток місцевого значення. Реєстр України є відкритим поточним документом. Його оновлення здійснюється систематично в міру наповнення.

За інформацією Міністерства культури та інформаційної політики України, на сьогодні в нашій країні налічується понад 143 тис. пам'яток культурної спадщини, з них 72 тис. пам'яток археології, понад 52 тис. історії, близько 16 тис. архітектури та містобудування, майже 3 тис. монументального мистецтва, 350 пам'яток садово-паркового мистецтва. Кількість пам'яток, внесених до реєстру України з 2005 по 2021 рр., становить: національного значення – 1168; місцевого – 18 338. Розглянемо їх кількість детальніше: в АР Крим налічується 227 пам'яток національного значення, 1244 місцевого; у Вінницькій обл. – 28 і 47; у Волинській – 23 і 20; у Дніпропетровській – 30 та 2384; у Донецькій – 14 і 83; у Житомирській – 16 та 66; у Закарпатській – 54 і 2; у Запорізькій – 12 та 427; в Івано-Франківській – 31 й 49; у Київській – 39 та 200; у Кіровоградській – 6 і 57; у Луганській – 19 та 478; у Львівській – 45 і 1963; у Миколаївській – 30 та 6; в Одеській – 27 і 1104; у Полтавській – 36 та 1294; у Рівненській – 17 і 12; у Сумській – 37 та 2442; у Тернопільській – 5 і 218; у Харківській – 36 та 3710; у Херсонській – 36 і 14; у Хмельницькій – 22 та 162; у Черкаській – 41 і 54; у Чернівецькій – 18 та 743; у Чернігівській – 80 і 457; у Києві – 205 і 1070; у Севастополі – 34 й 32⁴⁶.

Усі пам'ятки культурної спадщини розподілені між трьома формами власності: державною, комунальною, приватною. Найбільш звичною для нас є державна форма власності, тому що зрозуміло – якщо пам'ятка належить державі, то її повинні зберегти.

⁴⁵ UNESCO World Heritage Center. Properties inscribed on the World Heritage List [Електронний ресурс]: <http://whc.unesco.org/en/statesparties/pl>

⁴⁶ Поточний архів Міністерства культури та інформаційної політики України.

До Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО було включено архітектурні ансамблі Софійського собору, Києво-Печерської лаври, історичний центр Львова. Також у складі транскордонної номінації Геодезична дуга Струве до списку ввійшли 4 її пункти в межах України: Баранівка, Катеринівка, Старонекрасівка, Фельштин (Хмельницька та Одеська обл.). До Попереднього списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО включено 17 українських об'єктів культурної спадщини. У вказаному списку знаходяться ті, що були внесені в 1985, 1989, 2000, 2003, 2006, 2007, 2009 рр.

Отже підіб'ємо підсумки, порівняємо та здійснимо аналіз відповідних законів Польщі та України. Стосовно термінології, яка використовується в пам'яткоохоронному законодавстві обох країн, необхідно зазначити про кардинально різний підхід. Хоча це не змінює ставлення й не зменшує уваги ані Польщі, ані України до своєї культурної спадщини. Національні законодавства формувалися під впливом різних факторів.

Закон Польщі чітко розмежує поняття «охорона пам'яток» та «опіка над пам'ятками». Перше є предметом діяльності органів публічної адміністрації, а друге – власників пам'ятки. На відміну від українського законодавства, серед норм польського закону відсутнє поняття «культурна спадщина». Термін у формі «національна спадщина» фігурує лише в назвах деяких установ – Міністерство культури і національної спадщини, Інститут національної спадщини, а також державних посадових осіб – міністр культури і національної спадщини. Закон Польщі, замість термінів «надбання культури» й «культурна спадщина», визначених Конвенцією ЮНЕСКО (1972 р.), послуговується поняттям «пам'ятка».

Закон України чітко трактує поняття «культурна спадщина», «об'єкт культурної спадщини», «пам'ятка», «охорона культурної спадщини» тощо. Необхідно зазначити, що у законі Української РСР «Про охорону і використання пам'ятників історії та культури» (1978 р.) поняття «пам'ятка» не було, натомість використовувався термін «пам'ятник». Крім того, в українському пам'яткоохоронному законодавстві всі об'єкти культурної спадщини незалежно від виду (археологічні, історичні, монументального мистецтва, архітектури та містобудування, садово-паркового мистецтва, ландшафтні, науки й техніки) вважаються саме об'єктами культурної спадщини, а у законодавстві радянської України використовувалося поняття «пам'ятник історії та культури». Категорії, типи, види пам'яток культурної спадщини в пам'яткоохоронних законодавствах Польщі та України також прописані по-різному.

На наш погляд, в Україні для вдосконалення законодавчої та нормативно-правової бази необхідно:

- доопрацювання нової Інструкції до складання історико-архітектурних опорних планів населених місць України;
- доопрацювання та ухвалення законопроекту про меценатство;
- внесення змін до закону України «Про туризм»⁴⁷ із метою запровадження норми про відрахування надходжень від туристичної діяльності на охорону й реставрацію пам'яток культурної спадщини;
- уточнення та унормування ключових понять, визначених законом України (пам'ятки містобудування, ландшафту тощо);
- визначення та унормування поняття «історичне село»;
- розробка Положення про культурні ландшафти України;
- завершення розробки Положення про визначне місце (в частині критеріїв пам'яток культурних ландшафтів);
- розробка Положення про археологічні парки.

⁴⁷ Закон України «Про туризм» [Електронний ресурс]: <http://www.rada.gov.ua>

Система державного управління у сфері охорони культурної спадщини Польщі та України дещо схожа, але має певні відмінності. Необхідно зазначити, що у сусідній країні, наприклад, сформована й ефективно функціонує жорстка управлінська вертикаль у пам'яткоохоронній галузі. Контроль здійснюється від профільного міністерства до воєводського, повітового та гмінного рівня.

До головних повноважних осіб у сфері охорони культурної спадщини Польщі належать міністр, який відповідає за культуру та охорону національної спадщини (від його імені завдання в цій галузі виконує генеральний хранитель пам'яток), і воєвода (від його імені виконує завдання у вказаній сфері воєводський хранитель).

Воєводський хранитель пам'яток, який на місцевому рівні відповідає за охорону пам'яток, узгоджує воєводські, повітові, гмінні програми опіки над пам'ятками, а також відповідає за реалізацію завдань Національної програми з охорони пам'яток на рівні воєводства, ведення реєстру й воєводського обліку пам'яток, збір документації, складання планів фінансування тощо. У своїй діяльності він спирається на воєводську службу охорони пам'яток.

Крім того, всі практичні заходи стосовно робіт з дослідження, фіксації та збереження об'єктів культурної спадщини перебувають у віданні органів місцевого самоврядування та забезпечуються законом «Про самоврядування воєводства».

В Україні державне управління й контроль у сфері охорони культурної спадщини покладаються на центральні органи виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини (Державна служба охорони культурної спадщини України, Державна інспекція культурної спадщини України); органи охорони культурної спадщини обласних, Київської міської державних адміністрацій, районних державних адміністрацій; органи охорони культурної спадщини місцевого самоврядування. Прописано все чітко, проте практичний досвід показує, що українська система управління пам'яткоохоронною галуззю розбалансована через розмиття реальної управлінської вертикалі. Пам'яткоохоронні акценти дуже важливі для нашої країни в контексті децентралізації, яка в нас поки що порушує баланс охорони пам'яток культурної спадщини, який був раніше. Тому тут потрібно на законодавчому рівні відпрацювати дієвий механізм охорони пам'яток у реаліях сьогодення.

Проаналізувавши польський пам'яткоохоронний досвід, на нашу думку, в Україні необхідна оптимізація організаційно-управлінської структури:

- перетворення Державної служби охорони культурної спадщини України та Державної інспекції культурної спадщини України у функціональний підрозділ Міністерства культури та інформаційної політики України, який матиме вертикально-інтегровану структуру зі структурними підрозділами на рівні обласних і районних адміністрацій;
- подальша інтеграція на адміністративному рівні державного управління у сфері охорони культурної спадщини;
- розробка системи і методології підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для наукової, проектної й виробничої діяльності в пам'яткоохоронній галузі;
- створення Міжнародного центру з підвищення кваліфікації та обміну досвідом у сфері охорони культурної спадщини;
- реалізація навчальних та інформаційних програм для зазначеної галузі.

Щодо форм охорони пам'яток культурної спадщини у сусідній країні, то цей досвід є досить цікавим. Закон Польщі визначає чотири форми охорони пам'яток: занесення до реєстру пам'яток; визнання «пам'яткою історії»; створення культурного парку; встановлення охорони на місцевому рівні господарювання. За нормами польського законодавства, облік пам'яток ведеться на загальнонаціональному, воєводському та гмінному рівнях.

У нашій державі основною ж формою охорони пам'яток є занесення об'єктів культурної спадщини до реєстру України, який було задекларовано в законі України в 2000 р. Реєстр – це не список пам'яток, це інформаційний банк даних для управління та вироблення державної стратегії, формування наукових програм, фінансування реставрації, створення інфраструктури туризму, організації культурно-просвітницької діяльності.

Проблема обліку об'єктів культурної спадщини в Україні досягла критичного рівня, гостро бракує актуальної та достовірної інформації про стан пам'яток. Реєстр являє собою лише статичний перелік об'єктів за декількома параметрами, але не містить даних про межі території пам'яток, зони та предмет охорони, стан збереження, геопросторових даних, відомостей про власників, пов'язану діяльність різних суб'єктів тощо.

Натомість загальною світовою тенденцією є не тільки формування національних електронних реєстрів, а й зведених міжнародних банків даних про об'єкти культурної спадщини (рухомі, нерухомі, нематеріальні). Фундаментальною базою для цього є послідовний розвиток теоретичної та методичної бази, профільних стандартів і метаданих.

Можна констатувати, що чинні сьогодні процеси обліку пам'яток та реєстрації інформації не відповідають сучасним викликам і потребам суспільства, не дають уявлення про реальний стан об'єктів культурної спадщини. Відсутність чітких і прозорих механізмів формування актуальних наборів даних та забезпечення публічного доступу до них підвищує ризики корупційних дій і зловживань у сфері збереження й використання об'єктів культурної спадщини.

Таким чином, запровадження електронної форми реєстру України дасть змогу швидше, ефективніше, прозоріше його формувати та наповнювати. Це – довгоочікуваний поступ у сфері охорони культурної спадщини, і хочеться сподіватися, що вказана форма реєстру почне функціонувати найближчим часом.

На наш погляд, в Україні для вдосконалення системи обліку й контролю за станом використання, збереження та реставрації пам'яток необхідне:

- запровадження стандартів методології пам'яток;
- впровадження єдиної системи документування культурної спадщини та збереження документації;
- створення регіональних осередків з метою впровадження науково-методичних документів і контролю за здійсненням робіт на об'єктах культурної спадщини.

Слід зазначити, що поляки особливо бережуть, цінують та охороняють свою культурну спадщину, про що свідчать терміни із самої назви польського закону: не просто «охорона культурної спадщини», а «охорона й опіка над пам'ятками».

Таким чином, можна констатувати, що пам'яткоохоронний досвід Республіки Польща цікавий для України. Цей досвід частково можна переймати нашої державі, але за умови врахування власних національних і ментальних особливостей. У сфері охорони культурної спадщини нагромадилося чимало невирішених питань і їх необхідно розв'язувати. Це потребує політичної волі керівництва держави, побудови чіткої вертикалі органів управління пам'яткоохоронною галуззю, компетентності держслужбовців у вказаній сфері та пам'яткоохоронців, а також збалансування спеціалізованої законодавчої бази (врегулювання всіх нормативно-правових актів).

REFERENCES

1. Denysenko, H., Denysenko, O. (2014). "Zvid pamiatok istorii ta kultury": realizatsiia proektu v postradianskykh derzhavakh. *Pratsi Naukovo-doslidnogo instytutu pamiatkookhoronnykh doslidzhen*, 9, 372–382. [in Ukrainian].
2. Egorov, V. (1988). Razvitiie i stanovlenie poniatia „pamiatnik istorii”. *Istoria SSSR*, 1, 100–106. [in Russian].
3. Filatov, A. (2000). Zarubizhnyi dosvid derzhavnoho upravlinnia okhoronoiu kulturnoi spadshchyny. *Visnyk UADU*, 1, 39–45. [in Ukrainian].
4. Filatov, A. (2003). Zarubezhnyi opyt gosudarstvennogo upravleniia okhranoj kulturnoho nasledia. *Istoricheskoe nasledie Kryma*, 1, 16–23, 31–36. [in Russian].

5. Horbyk, V. (1996). Zarubizhnyi dosvid zberezhennia pamiatok istorii ta kultury i yoho vykorystannia v Ukraini. *Kyivska starovyna*, 4/5, 134–146. [in Ukrainian].
6. Horbyk, V., Denysenko, H. (2012). „Zvid pamiatok istorii ta kultury Ukrainy” u doslidzheni i okhoroni kulturnoi spadshchyny: dosvid, problemy, perspektivy. Kyiv. [in Ukrainian].
7. Kosarevskij, A. (1987). Okhrane pamiatnikov – sistemnyj podkhod. *Stroitelstvo i arkhitektura*, 11, 20–21. [in Russian].
8. Kot, S. (2018). *Pro stan zberezhennia kulturnoi spadshchyny Ukrainy (Informatsiino-analitychni materialy do parlamentykykh slukhan “Stan, problemy ta perspektivy okhorony kulturnoi spadshchyny v Ukraini”, 18 kvitnia 2018 r.)*. Kyiv. [in Ukrainian].
9. Lytovchenko, V. (2014). Rol YuNESKO v okhoroni ta zberezhenni kulturnoi spadshchyny v Ukraini (1954–2010 rr.) (*Extended abstract of Candidate’s thesis*). Kyiv. [in Ukrainian].
10. Melnychuk, O. (2003). Vsesvitnia kulturna ta pryrodna spadshchyna yak skladova kontseptsii zahalnoi spadshchyny liudstva. *Pravo Ukrainy*, 12, 93–97. [in Ukrainian].
11. Melnychuk, O. (2008). *Mizhnarodno-pravovyi status vsesvitnoi kulturnoi i pryrodnoi spadshchyny*. Kyiv. [in Ukrainian].
12. Nadyrova, O. (2009). Diialnist derzhavnykh i hromadskykh orhanizatsii Frantsii po zberezhenni kulturnoi spadshchyny (1991–2004 rr.). (*Extended abstract of Candidate’s thesis*). Kyiv. [in Ukrainian].
13. Prokopenko, L., Hevel, K. (2012). Dosvid derzhavnoho upravlinnia u sferi zberezhennia kulturnoi spadshchyny v krainakh YeS. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriadiuvannia*, 1(12), 57–65. [in Ukrainian].
14. Tronko, P., Veremnych, Ya. (2000). Istorychni mista v systemi pamiatkookhoronnoi diialnosti ta rehionalno-istorychnykh doslidzhen. *Spetsialni istorychni dysypliny*, 4, 355–369. [in Ukrainian].
15. Tronko, P., Veremnych, Ya. (2009). Istoryчне misto yak kulturna tsinnist i obiekt pamiatkookhorony. *Ukraina XX st.: kultura, ideolohiia, polityka*, 15, 171–183. [in Ukrainian].
16. Tytova, O. (2007). Zvitno-vyborchi zbory ukrainskoho komitetu ICOMOS. *Vistryk Ukrainskoho komitetu ICOMOS*, 1, 6–11. [in Ukrainian].

Roman KHARKOVENKO

Candidate of Historical Sciences (Ph. D.in History),
 Docent at Art Expertise Department,
 National Academy of Government Managerial Staff of Culture and Arts
 (Kyiv, Ukraine), kredoz3@ukr.net
 ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3447-1391>

Comparative Analysis of the Monument Protection Legislation of Poland and Ukraine

Abstract. The purpose of the study is to highlight and compare features of the monument protection legislation of Poland and Ukraine. **Methodology** consists in application of methods of historicism, systematicity, general scientific methods of logic, comparative analysis, special-historical methods (historiographical analysis, retrospective analysis, chronology, historical-systemic, historical-genetic, comparative-historical). **Scientific novelty.** The historical origins and factors of formation of the monument protection legislation of Poland and Ukraine, the issues of cultural policy and preservation of the national heritage are clarified. **Conclusions.** Having analyzed the Polish monument protection experience, in our opinion, in Ukraine it is necessary to optimize the organizational and managerial structure: transformation of the State Service for Cultural Heritage Protection of Ukraine and the State Inspectorate for Cultural Heritage of Ukraine into a functional unit of the Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine, which will have a vertically integrated structure with structural units at regional and district administrations; further integration at the administrative level of government control in the field of cultural heritage protection; development of a system and **methodology** of training, retraining and advanced training of personnel for scientific, design and production activities in the field of monument protection; creation of the International Centre for Professional Development and exchange of experience in the field of cultural heritage protection; implementation of training and information programmes for this area. Thus, it can be stated that the monument protection experience of the Republic of Poland is interesting for Ukraine. This experience can be partially adopted by our state, but subject to its own national and mental characteristics. In the cultural heritage protection area of Ukraine there are enough unresolved issues and they need to be addressed. This requires the political will of the state leadership, the construction of a clear vertical of management bodies in the monument protection area, the competence of civil servants in this area and monument guards, as well as balancing the legal framework (settlement of all laws and regulations) in this area.

Keywords: cultural heritage, monument protection area, cultural policy, cultural heritage monument, cultural heritage site.